

UDK 364.4:338(497.6)

352:36

Pregledni rad

Review paper

**Ehlimana Spahić, Nedreta Šerić**

## **SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO U FUNKCIJI OSTVARIVANJA SOCIO-EKONOMSKOG RAZVOJA LOKALNIH ZAJEDNICA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE**

Rad se bavi istraživanjem uloge i značaja socijalnog poduzetništva, analiziranjem teorijskih i praktičnih aspekata socijalnog poduzetništva u funkciji ostvarivanja socijalnog i ekonomskog razvoja lokalnih zajednica. Socijalno poduzetništvo u BiH predstavlja savremeni izazov s vrlo fragmentiranim oblicima poslovanja i nedovoljno iskorištenim mogućnostima. Njegova perspektiva ogleda se u činjenici da predstavlja sastavni dio nezaobilaznih reformi u BiH. Nesporno je da rješavanje i prevencija stanja socijalne potrebe i socijalnih problema članova lokalnih zajednica ovisi od efekata ekonomskog razvoja lokalne zajednice. Praksa pokazuje da nepridavanje paralelne pažnje i socijalnom razvoju pri izradi planova razvoja lokalne zajednice, ima izrazito negativne reperkusije na kvalitet lokalnog razvoja. S druge strane, razvoj lokalne zajednice podrazumijeva aktivne zajednice. Učešće članova zajednice u aktivnostima kako direktnog, tako i indirektnog razvoja zajednice, u velikoj mjeri zavisi od njihove spremnosti da budu aktivni sudionici razvoja svojih lokalnih zajednica. S tim u vezi, socijalno poduzetništvo, kao pojava o kojoj tek posljednjih godina u našoj zemlji sazrijeva svijest, predstavlja nezaobilazan instrument kako samoaktiviranja građana, tako i ostvarivanja i socijalne komponente ekonomskog razvoja, putem kojeg se ublažavaju ekonomske nesrazmjernosti, siromaštvo i socijalna isključenost. Socijalnim poduzetništvom osvještava se nezaobilazna veza socijalnog i ekonomskog razvoja putem kojih se ostvaruju ekonomske i socijalne vrijednosti.

**Ključne riječi:** socijalno poduzetništvo, socijalna ekonomija, lokalni razvoj, socijalni razvoj, ekonomski razvoj, lokalna zajednica, socijalna uključenost, vrijednosti

## UVOD

Rad se sastoji od četiri poglavlja, uvoda i zaključnih razmatranja. U prvom poglavlju pod naslovom *Socijalno poduzetništvo, ključni modeli i prakse* elaborirane su teorijske i konceptualne osnove socijalnog poduzetništva, sa posebnim naglaskom na određenje ovog oblika poduzetništva. U narednom poglavlju *Socijalno poduzetništvo u Bosni i Hercegovini* dat je kratak pregled socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini. U drugom dijelu ovog poglavlja elaboriran je značaj socijalnog poduzetništva za ostvarivanja razvoja. Treće poglavlje pod naslovom *Socijalni i ekonomski razvoj u lokalnoj zajednici* sadrži elaboracije o teorijskim, konceptualnim i praktičnim aspektima razvoja na razini jedinica lokalne samouprave. Zadnje, četvrto poglavlje, pod naslovom *Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socijalnog i ekonomskog razvoja lokalnih zajednica u Federaciji Bosne i Hercegovine* sadrži elaboracije stanja socijalnog poduzetništva u jedinicama lokalne samouprave s posebnim naglaskom na njegovo pozicioniranje u strategijama razvoja.

## 1. SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO, KLJUČNI MODELI I PRAKSE

Samo socijalno poduzetništvo<sup>1</sup> kao fenomen, oblik i načini djelovanja je starije u odnosu na teorijsku elaboraciju i definisanje pojma socijalno poduzetništvo. Posljednjih desetljeća, poput ideje zajednice, i ideja socijalnog poduzetništva postaje sve više aktualna u različitim diskursima propitivanja i promišljanja. Socijalno poduzetništvo kao „poduzetništvo s etičkim integritetom u cilju maksimiziranja društvene vrijednosti, a ne privatne vrijednosti ili profita”, prvi je definisao Bill Drayton (Vidović, 2012: 23), koji je ujedno zaslužan i za osnivanje prve globalne organizacije pod imenom Ashoka 1980. godine, s ciljem promovisanja i razvoja socijalnog poduzetništva (ASHOKA, 2017). Analizirajući definicije socijalnog poduzetništva, evidentno je da autori različito razumijevaju socijalno poduzetništvo.

U tom kontekstu, zanimljiva su stajališta o socijalnom poduzetništvu kao „novoj paradigmi u pristupu savremenim socijalnim problemima” (Perčin, 2011: 10), „inovativnoj aktivnosti pojedinaca ili grupa usmjerenoj na efikasno rješavanje socijalnih problema građana” (KOMA, 2017), „spoju socijalne zaštite i zapošljavanja” ali i „važnom instrumentu za smanjenje siromaštva i socijalne

---

<sup>1</sup> Detaljnije vidi u (Roger L.& Osberg, 2009).

isključenosti” putem spajanja socijalnog sektora i ekonomije (Papić, Kovač, Kurtović, Ninković-Papić, Halepović, 2015).

Usmjerenost na socijalna pitanja predstavlja socijalnu komponentu socijalnog poduzetništva. Schumpert socijalne poduzetnike opisuje kao reformatore i revolucionare s društvenom misijom. Socijalni poduzetnici igraju ulogu posrednika promjena u socijalnom sektoru (Dees, 1998). Ne postoji jedna definicija socijalnog poduzetništva. U teoriji koja problematizira socijalno poduzetništvo prema Whitmanu (2010) spominje se čak 49 definicija. Na stvaranje društvene vrijednosti odnosi se 27, na rješavanje socijalnih problema 6 definicija, dok 16 definicija fokus pažnje usmjerava na socijalne promjene. Evidentno je da bitne odredbe/obilježja kojima se objašnjava suština socijalnog poduzetništva će ovisiti od mjesta i socijalnog konteksta. Međutim, ono što je imanentno većini definicija, jeste akcenat na razvoju društvenih vrijednosti, a ne isključivo profita. Etički integritet socijalnog poduzetništva kao specifičnog oblika poduzetništva možemo bolje razumjeti kroz načela na kojima se socijalno poduzetništvo temelji, kao što su „socijalna, ekološka i ekonomska održivost, putem koje se dio ili cijelu stvorenu dobit izdvaja za dobrobit zajednice” (Zrilić, Širola, 2014:59). Socijalno poduzetništvo, specifično po tome što mu prioritetni cilj nije stjecanje dobiti radi dobiti, već nezaobilazno doprinosi i realizaciji ciljeva lokalnog razvoja.

Poznato je da ciljevi lokalnog razvoja podrazumijevaju razvoj potencijala lokalnog stanovništva i njegovih organizacijskih oblika djelovanja, umrežavanja, ali i stvaranja kvalitetnijih ekonomskih i socijalnih uvjeta. Navedeno se ostvaruje na način da se: omogući lokalnom stanovništvu da izrazi potrebe i probleme; da sudjeluju u izradi i provođenju programa razvoja ekonomije, obrazovanja, zaštite okoliša i kulture; unaprijede znanja i vještine lokalnog stanovništva, vjera u vlastite sposobnosti u cilju njihova uključivanja u aktivnosti s kojima mogu pomoći sami sebi, smanjujući ovisnost o drugima; razvija stabilna i održiva ekonomija; unaprijedi sliku o lokalnim okolnostima, i izgradi dugoročno partnerstvo između javnosti, zajednice, nevladinog i privatnog sektora (Twelvetrees, 2008: 1-18). Shodno tome socijalno poduzetništvo možemo razumijevati i kao formu samoaktiviranja građana lokalne zajednice.

Nužno je uključivanje što više ljudi (građana) kako bi se stvorila osnova za razvoj inovativnog pristupa u rješavanju socijalnih pitanja (Vidović, 2012: 23). Socijalno poduzetništvo u funkciji socio-ekonomskog razvoja lokalne zajednice moguće je ostvarivati ali i unapređivati primjenom različitih praktičnih modela. U praksi su se izdvojile sljedeće forme socijalnih preduzeća: model poduzetničke podrške; model posrednika na tržištu; model zapošljavanja; model članarine; model klijenta sa niskim

prihodom; model zadugarstva; model povezivanja sa tržištem; model subvencionisanja usluge i model organizacione podrške (Halilbašić, Osmanković, Talić, 2015:27-30).

## **2. SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO U BOSNI I HERCEGOVINI**

Socijalne posljedice s kojima se suočila i još uvijek intenzivno suočava Bosna i Hercegovina ogromnih su razmjera. BiH spada u one države nastale raspadom SFRJ u kojima se promjena državnog i društvenog uređenja ali i oblika vlasti, najviše se reflektovala na lokalne zajednice. Lokalne zajednice u Bosni i Hercegovini još i danas su bremenite različitim problemima, teškoćama i izazovima života u siromašnoj državi. Ovo su samo neki temeljni razlozi zbog kojih se socijalno poduzetništvo s velikim kašnjenjem i sporošću razvija u našem društvu. I dok se godinama nakon rata Bosna i Hercegovina kreće putem integracija u Evropsku uniju, pitanje uloge i utjecaja lokalnih zajednica u preuzimanju u svoje nadležnosti ali i značajnog tereta i odgovornosti, postaje aktuelno i nezaobilazno. Posebno u kontekstu iznalaženja načina zadovoljavanja socijalnih potreba svojih članova i rješavanja socijalnih problema uz maksimalno oslanjanje na vlastite resurse. U jednom demokratskom ozračju lokalna zajednica predstavlja bazu i temelj od kojeg treba inicirati promjene značajne za njen socio-ekonomski razvoj. Shodno tome, lokalna zajednica treba imati vodeću ulogu u definisanju i načina rješavanja ovih problema. U tom kontekstu, ponajviše je pozvana i odgovorna da svoje članove aktivno uključi u demokratske promjene, delegiranje i traženje novih adekvatnijih načina rješavanja socijalnih pitanja i postizanja socijalnih promjena. Ovo zbog toga jer lokalna zajednica koja blagovremeno koristi, razvija i afirmiše svoje potencijale i resurse, kroz aktivno učešće i saradnju njenih članova, ima i osnovu za uspješnije suočavanje sa izazovima, uključujući i prije toga prevenciju različitih i brojnih socijalnih problema.

Ovakvim ozbiljnim pristupom u znatnoj mjeri se onemogućava da se u aktuelnoj društvenoj, političkoj, ekonomskoj i socijalnoj zbilji operacionalizira stav Klause Ofea u vezi sa „državom blagostanja” iskazan kao „kapitalizam za sirotinju, a socijalizam za bogate”. Tek posljednjih godina, u Bosni i Hercegovini sazrijeva svijest o važnosti socijalnog poduzetništva. U protekle četiri godine održano je na temu socijalnog poduzetništva u našem društvu nekoliko značajnih konferencija, okruglih stolova i radionica čiji su akteri bili eksperti, obrazovne institucije, ministarstava, civilno društvo i studenti. Najnovije studije o socijalnom poduzetništvu u BiH su

pokazale da se uglavnom primjenjuju tri osnovna modela socijalnog poduzetništva (socijalnog preduzeća): model poduzetničke podrške<sup>2</sup>, model zadrugarstva<sup>3</sup> i model povezivanja s tržištem<sup>4</sup> (Halilbašić, Osmanković, Talić, 2015:36).

Sve dosadašnje analize socijalnog poduzetništva<sup>5</sup> ukazuju na potrebu njegove promocije i afirmacije. Strateški dokument Evropa 2020. pruža velike mogućnosti za poticanje socijalnog poduzetništva. I *Strategija zapošljavanja Federacije Bosne i Hercegovine* prepoznaje važnost poduzetništva, posebno u jačanju socijalne i teritorijalne kohezije. Programom vlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2015-2018. godine, jedan od operativni ciljeva predstavlja planiranje promocije socijalnog poduzetništva putem konferencija, okruglih stolova i prezentacija. Također, predviđeno je i poticanje razvoja poduzetničke infrastrukture i poduzetničkih institucija koje mogu pomoći razvoju socijalnog poduzetništva u Federaciji (Vlada FBiH, 2015-2018).

U *Strategiji socijalnog uključivanja BiH* iz 2015. godine, kao posebna mjera navodi se razvijanje sistema socijalnog poduzetništva. Podršku socijalnom poduzetništvu treba razvijati prioritetno na lokalnom nivou kroz „pojednostavljivanje administrativne usluge, finansijsku podršku i olakšice”. Važnim smatramo što *Strategija* paralelno uz razvijanje sistema socijalnog poduzetništva, kao posebnu mjeru predviđa i da se kroz reformu sistema socijalne zaštite podstiče aktivno traženje posla (Vijeće ministara BiH, 2015: 48). Analizom tema o socijalnom poduzetništvu, evidentno je da postoji interes određenih segmenata javnosti za značaj i ulogu socijalnog poduzetništva, a uočena je i potreba njegove promocije i afirmacije u lokalnim zajednicama Bosne i Hercegovine. Posebno, imajući na umu činjenicu da

---

<sup>2</sup> “Model preduzetničke podrške – prodaje poslovnu podršku i finansijske usluge svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima”, samozaposlenim pojedincima ili firmama. Zatim, ciljna grupa socijalnog preduzeća prodaje svoje proizvode i usluge na otvorenom tržištu. Uobičajeni tipovi biznisa koji primjenjuju ovaj model su: finansijske institucije (npr. mikrokreditne organizacije), menadžment i konsalting agencije, profesionalne usluge (računovodstvo, pravno i tržišno savjetovanje i informacije), tehnologija i servisi koji podržavaju preduzetnike” (Halilbašić, Osmanković, Talić, 2015:27, 28).

<sup>3</sup> “Model zadrugarstva – osigurava direktnu korist svojoj ciljnoj grupi ili „klijentima”, članovima kooperative, kroz usluge članovima: informacije o tržištu, tehnička/savjetodavna podrška, kolektivni ugovori, ekonomija otkupa, pristup proizvodima i uslugama, pristup eksternim tržištima za proizvode i usluge članova; članstvo zadruge često se sastoji od više malih proizvođača iz iste grupe proizvoda ili zajednice s istim potrebama na primjer pristup kapitalu ili zdravstvenoj njezi” (Halilbašić, Osmanković, Talić, 2015:29).

<sup>4</sup> “Model povezivanja s tržištem – olakšava trgovinske odnose između ciljne grupe ili „klijenata”, malih proizvođača, lokalnih firmi i kooperativa i eksternog tržišta; socijalno preduzeće funkcioniše kao broker, povezivanjem kupaca s proizvođačima i obrnuto, i naplaćivanjem ove usluge. Tipovi ovih socijalnih preduzeća uključuju uvoz-izvoz, istraživanje tržišta i brokerske usluge” (Halilbašić, Osmanković, Talić, 2015: 29).

<sup>5</sup> Detaljnije vidi u (USAID, KOMA, FSU U BiH, IBHI, 2015) i (Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, 2015).

je socijalno poduzetništvo *neminovan* pratilac socio-ekonomskih reformi pred kojima se nalazi Bosna i Hercegovina na putu integracije u Evropsku uniju. Socijalno poduzetništvo je i *nezaobilazan* pratilac reformi, jer jedan od najvećih izazova Bosne i Hercegovine već dugi niz godina je visoka stopa nezaposlenosti.

## 2.1. ULOGA I ZNAČAJ SOCIJALNOG PODUZETNIŠTVA

Doprinos socijalnog poduzetništva lokalnom razvoju možemo posmatrati s različitih aspekata, od individualnog poboljšanja kvalitete života članova lokalne zajednice, pa do poboljšanja u cjelini kvalitete života u lokalnoj zajednici. Različiti segmenti razvoja zajednice poput razvoja kulture, obrazovanja, zdravstva, turizma i sl. mogu biti znatno unaprijeđeni kroz socijalno poduzetništvo. U ovom radu polazimo od stava da su nedovoljno iskorištene mogućnosti i veliki potencijal socijalnog poduzetništva u našem društvu. Na žalost o doprinosu socijalnog poduzetništva više je riječi u teoriji i deklarativnoj opredijeljenosti različitih subjekata, nego putem realizovanih projekata u praksi.

U kontekstu socijalnog rada doprinos socijalnog poduzetništva se manifestuje na više načina. Krenut ćemo od socijalne politike, sistema socijalne zaštite i prakse socijalnog rada. Socijalna politika, koja promovise i afirmise aktiviranje i integraciju predstavlja osnovnu komponentu nove evropske razvojne paradigme, čiji početak se vezuje za *Lisabonsku agendu* iz 2000. godine, do najnovije strategije *Evropa 2020* (European Commission, 2010). Mogli bismo reći da je koncept socijalnog uključivanja svojevrsan standard, kojeg treba da primjenjuju u socijalnoj politici države članice Evropske unije. Znanje, socijalna kohezija i zaposlenost su baza za socijalno uključivanje. Način na koji se reguliše proces socijalnog uključivanja normiran je politikama, preporukama, akcionim planovima. Radi preciznosti normativnih aktivnosti, u cilju socijalnog uključivanja, Evropska unija je osnivačkim ugovorima utvrdila neophodne zadatke, kao što su: „podizanje nivoa zaposlenosti i socijalne zaštite; jednakosti između žena i muškaraca; podizanje životnog standarda i kvalitete života; postizanje ekonomske i socijalne kohezije, te solidarnosti između država” (Popović, 2012: 117-118). U tom kontekstu, socijalno poduzetništvo ima nezaobilaznu ulogu kao korespondentan odgovor naprijed navedenom. Socijalno poduzetništvo predstavlja sastavni dio socijalne ekonomije Evrope. Ono što je iniciralo socijalno poduzetništvo u zemljama Evropske unije je bilo traganje za odgovorom na nezadovoljene potrebe diskriminiranih ljudi. U normativnom kontekstu, Italija je 1991. godine donijela pionirski Zakon o socijalnom poduzetništvu.

Inovativnim odgovorima na probleme nezaposlenosti, posebno marginalizovanih i diskriminiranih kategorija, siromaštvo i s tim u vezi socijalne isključenosti koja ga prati, socijalno poduzetništvo značajno može doprinijeti i realizaciji strateških ciljeva *Evropa 2020*. Na razini Evropske unije socijalno poduzetništvo čini 10% od ukupnih preduzeća, dok zaposleni u socijalnim preduzećima čine 6% radno sposobnog stanovništva (European Parliament, 2009). Određena iskustva država EU i država regije, pokazuju da se putem socijalnog poduzetništva, uslovno rečeno, jedino i mogu zaposliti pripadnici marginalizovanih i teško zaposljivih kategorija.

U teorijskoj elaboraciji vrlo često se socijalno poduzetništvo promišlja i artikuliše kao instrument rješavanja problema socijalne isključenosti<sup>6</sup> s kojom je u Bosni i Hercegovini prema *Izveštaju Fondacije za socijalno uključivanje BiH* pogođeno čak 60% stanovništva (Fondacija za socijalno uključivanje BiH, 2012). Navršeno je indikator nerazvijenosti ekonomije u Bosni i Hercegovini, što neminovno implicira socijalno poduzetništvo kao uslov održivog i inkluzivnog razvoja, ublažavanja kriza ali i faktor stabilizacije na tržištu rada. Stoga, možemo konstatovati da se nalazimo u vremenu kada socijalno poduzetništvo treba razvijati gdje god je to moguće. Fundamentalni doprinos socijalnog poduzetništva ogleda se u ostvarivanju osnovnog ljudskog prava a to je *pravo na rad i život dostojan ljudskog bića*.

Razvoj lokalne zajednice pored ekonomskih promjena, implicira i borbu protiv socijalnog isključivanja, siromaštva i diskriminacije<sup>7</sup>. S tim u vezi, socijalno poduzetništvo predstavlja instrument djelovanja kako bi se ostvarilo socijalno uključivanje i zaposlenost. Njegov ishod je povezan s rješavanjem socijalnih problema i potreba članova lokalnih zajednica. Ako bismo napravili komparaciju evidentno je da se afirmacijom socijalnog poduzetništva u socijalnom sektoru djeluje na uzroke problema s efektom dugoročnije podrške socijalno ugroženim kategorijama.

Međutim, aktuelnim konceptom socijalne zaštite<sup>8</sup> djeluje se uglavnom na simptome i posljedice s kratkoročnim rješenjima. Sadašnji sistem socijalne zaštite, ne samo da pasivizira korisnike socijalne zaštite već i praksu socijalnog rada u lokalnoj zajednici čini pasivnom, uglavnom orijentisanom ka saniranju posljedica socijalnih problema. U današnjem vremenu, teško da se mogu kvalitetno i efikasno promovirati socijalne promjene, načela ljudskih prava i socijalne pravde bez učešća onih na koje

---

<sup>6</sup> Detaljnije vidi u: Nezavisni biro za humanitarna pitanja, 2009.

<sup>7</sup> Detaljnije vidi u: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2016.

<sup>8</sup> Detaljnije vidi u: UNICEF Bosna i Hercegovina. *Priručnik o lokalnom modelu socijalne zaštite i inkluzije - od planiranja do realizacije socijalne zaštite i inkluzije na lokalnom nivou*. Dobra knjiga d.o.o. Sarajevo. pristupljeno 10. 02. 2017. [https://www.unicef.org/bih/ba/SZI\\_manual\\_web2.pdf](https://www.unicef.org/bih/ba/SZI_manual_web2.pdf)



se te vrijednosti ponajviše odnose i tiču. Pasivan sistem bez proaktivne orijentacije teško da može doprinijeti razvoju lokalne zajednice u socijalnom sektoru.

Razvijanje aktivne socijalne zaštite i socijalnih usluga koje bi išle u smjeru prevencije socijalnog isključivanja je jedna od mjera *Strategije socijalnog uključivanja*, koja se može u znatnom kapacitetu realizovati kroz koncept socijalnog poduzetništva. Praksa socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini uglavnom je usmjerena na podršku ranjivim, marginalizovanim i po različitim osnovama diskriminiranim kategorijama stanovništva lokalnih zajednica. Riječ je o kategorijama koje su onemogućene da uđu na tržište rada ili im je taj put znatno otežan na različite načine.

Putem projekata socijalnog poduzetništva cilja se na razvoj poljoprivrede, ruralnog turizma, održiv povratak i smanjenje siromaštva. Kao jedan od primjera dobre prakse, doprinosa socijalnog poduzetništva u kontekstu socijalnog uključivanja, navodimo podatak *Fondacije za socijalno uključivanje u BiH* koja je „u periodu 2010-2014. godine podržala NVO fokusirane na socijalno poduzetništvo ukupnom sumom od 1.168.725,57 KM, od čega je učešće FSU u BiH bilo 799.085,34 KM, a domaće učešće 369.640,23 KM” (Fondacija za socijalno uključivanje, 2017).

Podržani projekti najviše su se odnosili na osobe s invaliditetom, zatim samozapošljavanje ugroženih lica u ruralnim sredinama, socijalnu i poduzetničku inkluziju žena starijih od 40 godina, provođenje inkluzivnog obrazovanja u Kantonu Sarajevo, dok se jedan projekat odnosio na pomoć socijalno ugroženim ovisnicima. Načini realizacije poduzetničkih aktivnosti uglavnom se odnose na razvoj plasteničke proizvodnje, proizvodnju i uzgoj jagodičastog voća, gljiva, sakupljanje i sušenje ljekovitog bilja i sl.

Otežavajuću okolnost predstavlja nepostojanje posebnog zakona o socijalnom poduzetništvu niti strategije razvoja socijalnog poduzetništva u FBiH. Tako da su određeni segmenti socijalnog poduzetništva regulisani drugim zakonima ovisno da li određen tip socijalnog poduzetništva razvija javni/državni, privatni ili nevladin sektor<sup>9</sup>.

Kada je u pitanju javni/državni sektor, primjere određenog tipa socijalnog poduzetništva možemo uočiti kroz zakonski okvir, odnosno različite zakone.<sup>10</sup> Izdajamo npr. entitetske zakone o osobama s invaliditetom koji obavezuju određene subjekte

<sup>9</sup> Detaljnije vidi u: Golubović, 2015.

<sup>10</sup> Zakoni u kojima određeni modeli i tipovi socijalnog poduzetništva imaju uporište su: Zakon o fondu i finansiranju zaštite životne sredine, Službeni glasnik RS-a, br 3/11; Zakon o fondu za zaštitu okoliša, Službene novine FBiH, br. 3/03; Opći zakon o zadrugama, Službeni glasnik BiH, br. 18/03, br. 55/06; Zakon o javnim preduzećima FBiH, br. 8/05., 22/09; Zakon o javnim preduzećima RS-a, Službeni glasnik, br. 75/04; Zakon o igrama na sreću FBiH, Službene novine FBiH, br. 1/02, 40/10; Zakon o igrama na sreću RS-a, Službeni glasnik, br. 7/10.



na zapošljavanje osoba s invaliditetom.<sup>11</sup> S tim u vezi značajno je spomenuti i *Strategiju za unaprjeđenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH* (2016-2021), koja u okviru specifičnog cilja 6. predviđa aktivnosti na “razvijanju modela socijalnog poduzetništva u cilju samozapošljavanja i zapošljavanja osoba s invaliditetom (Vlada FBiH, 2016-2021). Značajan je broj socijalnih preduzeća koja su dala doprinos socijalnom poduzetništvu. Izdvajamo socijalno preduzeće *Uspon* usmjereno na osobe s invaliditetom, koje je osnovano 2009. godine.

U fokusu pažnje je profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom, s ciljem da ove osobe „postanu stvaraoci a ne isključivo korisnici državnog budžeta” (Uspon, 2017). Zatim, Fondacija Mozaik s desetogodišnjim iskustvom usmjerena na mlade poduzetnike, koje kroz Omladinske banke godišnje finansira preko 100 društveno inovativnih projekata u Bosni i Hercegovini (Fondacija MOZAIK, 2017), te organizacija MI-Bospo, UPP Poljotes Teslić, UPIP Žepče, Gopa – razvoj poduzetništva žene ženama, i dr.

### 3. SOCIJALNI I EKONOMSKI RAZVOJ U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Uzimajući u obzir prethodne elaboracije evidentno je da socijalno poduzetništvo<sup>12</sup> daje značajan doprinos ostvarivanju ekonomskog i socijalnog razvoja na svim razinama vlasti. Ne umanjujući značaj i uzajamnu međuovisnost sistemskog upravljanja raz-vojnim procesima u državi poseban fokus, a u kontekstu ovoga rada, stavljen je na lokalni razvoj<sup>13</sup>, budući da najveći dio svojih potreba građani artikuliraju i zadovoljavaju na ovoj razini vlasti<sup>14</sup>. U tom kontekstu, lokalne vlasti<sup>15</sup>, općinski načelnici i gradonačelnici (CCI, 2009) u saradnji sa vijećima imaju obavezu pre-

---

<sup>11</sup> Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida, Službeni glasnik RS-a br.59/09 - prečišćeni tekst) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom, Službene novine FBiH br 2/10.

<sup>12</sup> Doprinos socijalnog poduzetništva ostvarivanju socijalnog i ekonomskog razvoja predmet je svobuhvatnih interdisciplinarnih analiza čiji su rezultati publicirani u formi, članaka, knjiga, izvještaja i strategija. U tom kontekstu socijalno poduzetništvo se razumijeva kao: pokretač pozitivnih promijena koje doprinose razvoju lokalne zajednice (Gawell., Pierre & Von Friedrichs, 2014); generator socijalnih inovacija koje doprinose blagostanju zajednica (Sebea, 2013); poduzetnička strategija koja primjenjuje tržišni način poslovanja u svrhu ostvarivanja socijalnih ciljeva (Popovicu & Popovicu, 2011); modalitet poslovanja koji ima za cilj osnaživanje i zapošljavanje žena (Tsuchiya, 2007; Petreski and Petreska, 2015); aktivnost od značaja za unaprjeđenje vještina i kompetencija mladih sa ciljem preveniranja rizičnog ponašanja (UNICEF, 2007).

<sup>13</sup> 2006. Pripremljena je Strategija razvoja lokalne samouprave u BiH. (Ekspertski tim projekta, 2006).

<sup>14</sup> Za dodatne elaboracije vidi (Pejanović., Sadiković, 2012).

<sup>15</sup> Detaljnije vidi u (UNDP BiH, EDA, 2011).

poznati potrebe građana i ponuditi adekvatne programe i strategije za njihovo zadovoljavanje. Spomenuti programi i strategije lokalnih vlasti trebaju djelovati stimulatивно na razvoj socijalnog poduzetništva, jer ova forma djelovanja može doprinijeti zadovoljavanju potreba lokalne zajednice.

Dakle, prethodno elaborirani teorijski, konceptualni i pragmatični aspekti socijalnog poduzetništva ukazuju da se rezultati uspješno provedenih projekata socijalnog poduzetništva najviše manifestiraju upravo u zajednici unutar koje djeluju. Riječ je o suptilnoj ali i raznolikoj kombinaciji lokalnih resursa u svrhu ostvarivanja tržišno prihvatljivih rezultata sa ciljem poboljšanja poslovanja i ulaganja u razvoj zajednice. Socijalno poduzetništvo kao poslovni model, praksa i oblik društvenog djelovanja doprinosi razvoju lokalnih zajednica budući da objedinjuje ideje, znanja, vještine i potrebe stanovnika određene lokalne zajednice u konkretne projekte od kojih svi involvirani imaju dugoročnu korist. Rezultati socijalnog poduzetništva stvaraju benefit ne samo za one koje sudjeluju u realizaciji takvih projekata, nego i za širu zajednicu, a veoma često se korist može proširiti i na druge lokalne zajednice.

Investiranje dijela dobiti u lokalnu infrastrukturu, očuvanje životne sredine, obrazovanje, poljoprivredu i druge sektore nužno će imati pozitivan utjecaj i na širu društvenu zajednicu, ali i na državu u cjelini. Činjenica je da se ova forma poduzetništva treba više promovirati i približiti lokalnim vlastima, jer može biti generator lokalnog razvoja.

Ostvarivanje ekonomskog i socijalnog razvoja, na svim razinama upravljanja (lokalna, regionalna, državna i međunarodna) predstavlja veliki izazov za koji se kontinuirano pokušavaju pronaći teorijska, konceptualna, ali i praktična rješenja od strane akademske zajednice, međunarodnih organizacija, nevladinog sektora i političkih elita na različitim razinama vlasti. Akademska zajednica dugi niz godina nastoji pronaći valjanje teorijske i praktične odgovore na izazove razvoja. U tom kontekstu stvorene su adekvatne teorijske osnove kojima se nastoji objasniti razvojni procesi. Ključnim teorijama razvoja danas se smatraju: ekonomska teorija razvitka (osnovu za razvoj čine štednja, investicije i strana pomoć); teorija kumulativnih efekata (prema kojoj je privreda na nižim razinama uprave pod utjecajem razvijenih dijelova države, a ti utjecaji mogu biti stimulatívni kada doprinose razvoju manje razvijenih, odnosno destimulatívni kada privlače investicije ka već razvijenim područjima); teorija strukturalnih promjena (koja na temelju teorijskih i statističkih analiza nastoji objasniti strukturalne promjene koje se moraju dogoditi kako bi moglo doći do razvoja) i teorija ovisnosti (koja naglasak stavlja na ovisnost nerazvijenih država od pomoći razvijenih država) (Osmanković, Pejanović, 2009: 20, 21).

Navedeni popis nije konačan i može se proširiti, ako se u obzir uzmu relevantni modeli razvoja kao što su: model razvitka u fazama (tranzicija od nerazvijenih ka razvijenim može se opisati kroz seriju koraka ili faza u čijoj osnovi se nalazi planirana mobilizacija domaće i strane štednje iz koje bi se vršilo investiranje, a što bi potaknulo rast kao osnovu za ostvarivanje razvoja); model neokolonijalne ovisnosti (koji naglašava da je historijska ovisnost bivših kolonija o centrima kolonijalne moći u vezi sa njihovim nedovoljnim ekonomskim razvojem); model lažne paradigme (nerazvijenost je posljedica vrlo često dobronamjernih, ali kontekstualno neprilagođenih sugestija stranih organizacija i eksperata o tome kako treba usmjeravati društvo, odnosno na koji način treba potaknuti njegov razvoj) i PRIPS model (prema kojem se analiziraju svi važniji tokovi ekonomskih pokazatelja na relaciji centar - periferija) (Osmanković, Pejanović, 2009: 21-28).

Ne umanjujući značaja teorija i modela koji su prethodnom dijelu ukratko elaborirani, posebnu ulogu odnosno značaj u objašnjavanju razvoja na svim razinama vlasti ima nova teorija rasta. Ova teorija naglasak stavlja na nužnost štednje, investiranja i ulaganja u ljudski kapital. U središtu je investiranje (privatno i javno) u ljudski kapital, unapređenje i razvoj znanja i vještina, koje u kombinaciji sa ostalim proizvodnim činiteljima mogu polučiti dobre rezultate, a što u konačnici doprinosi razvoju u cjelini.

Pored nove teorije rasta, a u kontekstu ovog rada od posebnog je značaja razmotriti i koncept lokalno zasnovanog razvoja (Barca, 2009), snažno zagovaran na razini EU, a prema kojem jedinice lokalne samouprave trebaju planski pristupiti upotrebi lokalno dostupnih resursa kako bi ostvarile povoljne ekonomske rezultate. Mogućnosti ostvarivanja lokalnog razvoja leže i u razvoj mreže i različitih oblika suradnje kako bi se ostvarili ekonomski i socijalni ciljevi zajednica. Temeljem kratkog pregleda prethodno elaboriranih teorija i modela evidentno je da su razvojni izazovi bili i ostali središte interesovanja različitih aktera, od akademske zajednice do međunarodnih organizacija, pa sve do političkih elita.

U tom kontekstu, razvoj se primarno razumijevao kao ekonomski<sup>16</sup>, međutim, danas se sve više govori o integriranom i sveobuhvatnom pristupu razvoju koji obuhvata pored ekonomske, socijalne<sup>17</sup>, ekološke, kulturne i političke komponente.<sup>18</sup>

---

<sup>16</sup> Za dodatne elaboracije vidi knjige: Bašić, 2005; Samuelson., Nordhaus, 2007; Vilogorac, 2002.

<sup>17</sup> Za dodatne elaboracije vidi knjige: Lakičević, 2001 i Lakičević, Gavrilović, 2009.

<sup>18</sup> Najadekvatnija potvrda ove tvrdnje može se naći u trenutno aktualnim ciljevima održivoga razvoja (cilj 1. svijet bez siromaštva, cilj 2. svijet bez gladi, cilj 3. zdravlje i blagostanje, cilj 4. kvalitetno obrazovanje, cilj 5. rodna ravnopravnost, cilj 6. čista voda i sanitarni uslovi, cilj 7. pristupačna energija iz čistih izvora, cilj 8. dostojanstven rad i ekonomski rast, cilj 9. industrija, inovacije i infrastruktura, cilj 10. smanjene nejednakosti, cilj 11. održivi

Evidentno je da su brojni razvojni izazovi nametnuli potrebu da se sve razine vlasti aktivno uključe u njihovo rješavanje. Razvoju se danas pristupa prema modelu distribucije nadležnosti od vrha ka dnu i od dna ka vrhu, što uz adekvatno strateško planiranje može dati zadovoljavajuće rezultate. Međutim, činjenica je da se većina potreba artikulira i realizira na lokalnoj razini, stoga lokalni razvoj treba biti okosnica razvoja države.

#### **4. SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO U FUNKCIJI OSTVARIVANJA SOCIJALNOG I EKONOMSKOG RAZVOJA LOKALNIH ZAJEDNICA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE**

Socijalno poduzetništvo može biti stavljeno u funkciju ostvarivanja socijalnog i ekonomskog razvoja uz adekvatnu institucionalnu podršku svih nivoa vlasti. Rezultati socijalnog poduzetništva najprije se vide i osjete u lokalnim zajednicama. U prethodnom dijelu rada nekoliko puta je naglašeno na koji način socijalno poduzetništvo može doprinijeti lokalnom razvoju, no nužno je i identificirati kako lokalne vlasti mogu stimulirati razvoj socijalnog poduzetništva.

Temeljem dosadašnjih istraživanja identificirani su ključni modaliteti podrške koju lokalne vlasti mogu pružiti razvoju socijalnog poduzetništva, a to su: podizanje svijesti o značaju ove forme poduzetništva, podrška u prikupljanju potrebnih resursa (uključujući direktnu pomoć lokalnih vlasti) i koordiniranje aktivnosti između socijalnih poduzetnika i ostalih aktera involviranih u program (Koressec & Berman, 2006). Pored prethodno spomenutih, moguće je izdvojiti i sljedeće forme podrške: razvoj socijalnog liderstva; pojednostavljenje procedura javnih nabavki; kreiranje različitih modela financijske podrške; ostvarivanje partnerstva u pružanju javnih usluga; suradnja između javnih, privatnih i socijalnih preduzeća u svrhu razvoja socijalnog poduzetništva; poslovna podrška i pronalaženje inovativnih rješenja za izazove sa kojima se susreću lokalne vlasti (Hostick-Boakye & Hothi, 2011).

---

gradovi i zajednice, cilj 12. odgovorna potrošnja i proizvodnja, cilj 13. očuvanje klime, cilj 14. očuvanje vodenog svijeta, cilj 15. očuvanje života na zemlji, cilj 16. mir, pravda i snažne institucije i cilj 17. partnerstvom do ciljeva) (UNDP, 2012). Evidentno je da riječ o sveobuhvatnom, sistemskom, koordiniranom i planiranom pristupu ka ostvarivanju razvoja na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini. Ciljevi održivoga razvoja su uzajamno povezani, komplementarni i kompatibilni, a s obzirom na širok dijapazon oblasti koje obuhvaćaju još jednom potvrđuju da razvoj nije isključivo ekonomska kategorija, te da u razvoju moraju sudjelovati sve razine vlasti.

Motive koji mogu djelovati stimulativno na lokalne vlasti da podrže programe socijalnog poduzetništva moguće je naći u rezultatima istraživanja koja su pokazala da socijalno poduzetništvo uspješno rješava probleme za koje privatni i javni sektor ne daje adekvatne odgovore (European Commission, 2003:132). Također, temeljem provedenih istraživanja moguće je izdvojiti nekoliko općih i zajedničkih karakteristika lokalnog razvoja vođenog socijalnim poduzetništvom, a to su: djelovanje u svrhu ostvarivanja općeg dobra; holistički pristup razvoju (obuhvata pored lokalne ekonomije, kulturu, društvo i okruženje); prepoznavanje i zadovoljavanje netretiranih potreba zajednice; uspostavljanje ciklusa lokalne ekonomije; izgradnja i poboljšanje socijalnog kapitala; inoviranje u svrhu postizanja socijalnih ciljeva i razvoja; izgradnja zajednice i planiranje razvoja na svim razinama vlasti (Birkhölzer, 2009).

U Bosni i Hercegovini prepoznat je značaj holističkog pristupa u upravljanju lokalnim razvojem, te je fokus stavljen na integrirano planiranje i upravljanje. Na tom tragu kreiran je i implementiran Projekt integriranog lokalnog razvoja (ILDLP)<sup>19</sup> koji je obuhvatio jedinice lokalne samouprave iz oba entiteta.

U svrhu što bolje realizacije spomenutog projekta kreiran je usaglašeni koncept (UNDP BiH, SDC 2008) i metodologija planiranja lokalnog razvoja (UNDP BiH, SDC 2009, 2011a, 2011b) u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima. Spomenuti koncept planiranja lokalnog razvoja zasniva se na uvažavanju zakonskog okvira i EU principa. Temelj planiranja lokalnog razvoja čine održivi razvoj<sup>20</sup> i socijalna uključenost<sup>21</sup>. Strateško planiranje razvoja u jedinicama lokalne samouprave u BiH se te-

---

<sup>19</sup> “Projekat predstavlja zajedničku inicijativu Razvojnog programa Ujedinjenih naroda i Švicarske agencije za razvoj i saradnju, a provodi se u saradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, Federalnim ministarstvom pravde, Ministarstvom uprave i lokalne samouprave RS i savezima općina/opština i gradova u oba entiteta. Primarna namjera projekta je izrada jedinstvene metodologije za participatorno planiranje lokalnog razvoja koja će domen lokalnog razvoja definirati na sveobuhvatan način, stavljajući u istu ravan njegove prostorne, ekonomske, demografske, socijalne i okolišne dimenzije, vodeći računa o učešću građana i socijalnoj uključenosti. ILDP će raditi i direktno na općinskom nivou, kroz ciljanu podršku i jačanje kapaciteta općina za kvalitetno participatorno planiranje, kao i operacionalizaciju i uspješnu implementaciju lokalnih razvojnih strategija” (UNDP BiH, SDC, 2011a, 2011b).

<sup>20</sup> “Održivi razvoj podrazumijeva razvoj koji ispunjava potrebe sadašnjice bez kompromitiranja mogućnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe. Koncept održivog razvoja nudi sveobuhvatan pristup u rješavanju problema u lokalnoj zajednici, kroz integraciju mjera ublažavanja siromaštva, socijalne zaštite, privrednog rasta i zaštite okoliša. Ovaj princip osigurava razumno iskorištavanje raspoloživih lokalnih resursa, te uzima u obzir prava i potencijalne potrebe budućih generacija” (UNDP BiH, 2008 :4).

<sup>21</sup> “Socijalna uključenost je princip koji osigurava da oni koji su suočeni sa prijetnjom siromaštva i društvene marginalizacije imaju mogućnosti i resurse potrebne za cjelovito učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i uživaju životni standard i dobrobiti koje se smatraju normalnim u društvu u kojem žive. Također osigurava njihovo snažnije učešće u procesu donošenja odluka koje utiču na njihove živote i pristup njihovim osnovnim pravima” (UNDP BiH, 2008: 4).

melji na integriranom<sup>22</sup>, inkluzivnom<sup>23</sup> i standardiziranom<sup>24</sup> planiranju lokalnog razvoja.

Lokalni razvoj se zasniva na socijalnom i ekonomskom razvoju uz adekvatno upravljanje okolišom. U kontekstu ovog rada, a s obzirom da je u fokusu entitet Federacija Bosne i Hercegovine, izvršena je analiza strateških dokumenata dvanaest općina<sup>25</sup> pripremljenih prema ranije spomenutoj metodologiji. Razvojne strategije odabranih općina i gradova prepoznale su značaj unapređenja poslovnog ambijenta u svrhu razvoja poduzetništva. Poseban fokus je stavljen na izgradnju i unapređenje infrastrukture, podizanje razine efikasnosti javne uprave i podršku za mala i srednja preduzeća. Prepoznat je značaj kreiranja i razvoja poduzetničkih zona, inkubatora i zadruga, te su u tu svrhu planirana značajna sredstva i projekti. Lokalne vlasti shvatile su da je razvijanje poduzetničkih kompetencija preduvjet za nastanak i razvoj novih preduzeća, te su i tome posvetili značajnu pažnju. Većina analiziranih jedinica lokalne samouprave naglasak stavljaju na promociju i razvoj, poljoprivrede i turizma, te uslužnih djelatnosti, ali i specifičnih formi privrednih djelatnosti (rudarstvo, metalurgija) karakterističnih za tu općinu/grad.

---

<sup>22</sup> "Integrirano planiranje lokalnog razvoja u konceptualnom smislu podrazumijeva istovremeno razmatranje više aspekata, odnosno da su okolnosti koje mogu negativno uticati na lokalnu razvojnu strategiju razmotrene na cjelovit način. „Integriranost“ podrazumijeva uključenost više sektora, gdje lokalna razvojna strategija razmatra usuglašenost i alternativna rješenja za smanjenje siromaštva, upravljanje okolišom, ekonomski rast, jednakost i ravnopravnost istovremeno kroz horizontalnu integraciju razvojnih sektora. Nadalje, karakteristika integriranosti planiranja lokalnog razvoja podrazumijeva vertikalnu integraciju, gdje su lokalne razvojne strategije povezane i usklađene sa strateškom planskom dokumentacijom viših nivoa." (UNDP BiH, 2008: 6).

<sup>23</sup> "Inkluzivno planiranje lokalnog razvoja podrazumijeva da, pored preuzimanja vodeće uloge u vođenju procesa planiranja lokalnog razvoja, jedinice lokalne samouprave trebaju omogućiti i potaknuti različite lokalne aktore (građane, nevladine organizacije, socijalno isključene i marginalizirane grupe, privatni sektor, itd.) da aktivno učestvuju u strateškom upravljanju poslovima u lokalnoj zajednici, te integrirati njihove interese u lokalne razvojne strategije." (UNDP BiH, 2008: 6).

<sup>24</sup> "Standardizirano planiranje lokalnog razvoja podrazumijeva da jedinice lokalne samouprave u BiH koriste iste vodeće principe, karakteristike i pristup prilikom izrade i sprovedbe svojih razvojnih strategija. Imajući u vidu da standardizacija procesa planiranja lokalnog razvoja ima direktne implikacije i obuhvata sve prethodno definirane vodeće principe i ključne karakteristike, ovaj aspekt zahtijeva dodatnu operacionalizaciju putem jedinstvene metodologije za planiranje lokalnog razvoja. Na ovaj način će se unificirati proces planiranja i definirati minimalna struktura i obuhvat lokalnih strategija, te pripremiti detaljan vodič za planiranje lokalnog razvoja. Istovremeno, spomenuta metodologija će biti dovoljno fleksibilna da zadovolji različite potrebe lokalnih zajednica u oblasti planiranja." (UNDP BiH, 2008: 6).

<sup>25</sup> Analizirane su strategije sljedećih općina i gradova u Federaciji Bosne i Hercegovine: Zenica (2012-2022), Cazin (2011-2020), Maglaj (2012-2020), Odžak (2011-2020), Bihać (2014-2023), Orašje (2011-2020), Novi Grada Sarajevo (2014-2020), Gračanica (2011-2020), Srebrenik (2011-2020), Velika Kladuša (2014-2023), Posušje (2014-2023) i Jablanica (2014-2023). U međuvremenu određeni broj analiziranih jedinica lokalne samouprave stekao je status grada, ali u analiziranim strategijama imaju status općine, te se u tom smislu koristi određenje iz strategije.



Ohrabrujućim se može smatrati to što je razvoj i unapređenje poduzetništva, te korespondirajućih logističkih i institucionalnih sistema, prepoznato u strateškim razvojnim dokumentima. Međutim, socijalno poduzetništvo nije na adekvatan način prepoznato kao modalitet za ostvarivanje postavljenih strateških ciljeva i realizaciju projekata. Preciznije, u analiziranim strategijama mogu se prepoznati elementi bitni za kreiranje uslova za poduzetništvo i socijalno poduzetništvo (kreiranje projekata poduzetničke podrške, stimuliranje razvoja zadruga, kreiranje projekata sa ciljem boljeg plasmana domaćih proizvoda na tržište), ali se spomenute aktivnosti ne identificiraju kao dobar temelj i za socijalno poduzetništvo. Dakle, jedinice lokalne samouprave u svojim strateškim dokumentima kreiraju povoljan ambijent za razvoj socijalnog poduzetništva, no nužna je njegova promocija i afirmacija, kako bi bilo prepoznato kao model za ubrzavanje razvoja.

Socijalno poduzetništvo je prisutno u razvojnim strategijama analiziranih općina i gradova, ali je podvedeno pod opću odrednicu poduzetništvo. Potrebno ga je i jasno diferencirati. S obzirom da je realizacija analiziranih strategija u toku, i da su lokalne vlasti vrlo ambiciozno pripremale strateške ciljeve i korespondirajuće projekte, vrlo je neizvjesno u kojoj mjeri će biti u mogućnosti unaprijediti ambijent za poduzetništvo i socijalno poduzetništvo. Razlog za ovu zabrinutost utemeljen je u analizi strateških dokumenata odabranih općina i gradova, a dodatno ga reafirmira i opća ocjena UNDP BiH o uspješnosti projekta integriranog lokalnog razvoja. UNDP BiH ocjenjuje: “Više od 80% lokalnih vlasti izradilo je razvojne strategije, ali one su i dalje odvojene od strategija i budžeta kantonalnih, entitetskih i državnih vlasti. Osim toga, općinama nedostaju kapaciteti da pretvore svoje strateške prioritete u provodive akcije, da stvore mreže ostvarivih projekata, da privuku finansijska sredstva izvana i da upravljaju lokalnim razvojem u partnerstvu sa privatnim sektorom i lokalnim zajednicama. Svi ovi faktori ometaju uspješnu realizaciju lokalnih strategija i ograničavaju rezultate socio-ekonomskog razvoja” (UNDP BiH, 2017).

## ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Temeljem prethodnih elaboracija moguće je izdvojiti nekoliko ključnih zaključaka i preporuka. Zaključna razmatranja su strukturirana na način da se kombiniraju opći zaključci do kojih se došlo analizom teorijskih, konceptualnih i praktičnih aspekata socijalnog poduzetništva i njegove primjene u BiH, te korespondirajućih preporuka. Dakle, uvažavajući prethodne teorijske, konceptualne i praktične elaboracije moguće



je zaključiti sljedeće: promocija i afirmacija socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini se intenzivirala, te je socijalno poduzetništvo uvršteno u zakonske i strateške dokumente. Međutim, pored promocije i prepoznavanja njegovog značaja potrebno je stvarati uvjete za njegov razvoj. Ekonomski i socijalni razvoj u BiH moguće je unaprijediti primjenom različitih praktičnih modela socijalnog poduzetništva, prije svega na lokalnoj razini. Građani najveći broj svojih potreba zadovoljavaju na lokalnoj razini, stoga je neophodno stvoriti uvjete za njihovo zadovoljavanje, a projekti socijalnog poduzetništva mogu doprinijeti tome. Socijalno poduzetništvo kao poslovni model, praksa i oblik društvenog djelovanja doprinosi razvoju zajednica budući da objedinjuje ideje, znanja, vještine i potrebe stanovnika u konkretne projekte od kojih svi involvirani imaju dugoročnu korist. Rezultati socijalnog poduzetništva stvaraju benefite ne samo za one koje sudjeluju u realizaciji takvih projekata, nego i za širu zajednicu, a veoma često se dobrobit može proširiti i na druge lokalne zajednice. Ranije provedena istraživanja (Halilbašić, Osmanković, Talić, 2015) utvrdila su da u BiH se najčešće primjenjuju modeli preduzetničke podrške, zadrugarstva i povezivanja s tržištem. Ovu tezu je potvrdila i naša analiza strateških dokumenata odabranih općina i gradova.

Lokalne razvojne strategije orijentirane su na stvaranje adekvatnih uvjeta za razvoj poduzetništva, te su u tom smislu razvojni ciljevi i korespondirajuću projekti usmjereni na razvoj infrastrukture, stvaranje poduzetničke zona, poduzetničkih inkubatora, zadruga, programa edukacije i razvoja poduzetničkih znanja i vještina. Značajan broj analiziranih strategija jedinica lokalne samouprave u planiranim projektima razvoja sadrži ranije spomenute modele socijalnog poduzetništva, ali te aktivnosti nisu prepoznate kao socijalno poduzetništvo, već se svrstavaju u poduzetništvo.

U tom kontekstu nužno je socijalno poduzetništvo približiti lokalnim vlastima, kako bi na valjan način prepoznale njegovu pojavnu formu, te u narednim razvojnim strategijama jasno diferencirale projekte podrške socijalnom poduzetništvu, a što može biti od značaja za prikupljanje sredstava za njihovu realizaciju. S obzirom na kompleksnost cjelokupnog sistema upravljanja u BiH koji godinama nema adekvatne rezultate, evidentno je da se razvoju mora pristupiti sa razine lokalne samouprave. U tom kontekstu, nužno je osnažiti općine i gradove kako bi se ostvario razvoj kojem će doprinijeti socijalno poduzetništvo.

## LITERATURA

1. ASHOKA (2017), ASHOKA' s History. pristupljeno 10.02.2017. <https://www.ashoka.org/en/ashokas-history>
2. Barca, Fabricio (2009), *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A Place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*, Independent report, European Commission.
3. Bašić, Meho (2005), *Ekonomija BiH*, Univerzitet u Sarajevu, Ekonomski fakultet, Sarajevo.
4. Birkhölzer, Karl (2009), *The Role of Social Enterprise in Local Economic Development*. Paper for the 2nd EMES International Conference on Social Enterprise 1st to 4th of July in Trento. pristupljeno 10.06.2017. [http://euric-se.eu/sites/default/files/db\\_uploads/documents/1254754553\\_n170.pdf](http://euric-se.eu/sites/default/files/db_uploads/documents/1254754553_n170.pdf)
5. CCI (2009), *Načelnik i lokalna samouprava: liderstvo, demokratija, razvoj*. GRAFID d.o.o. Banja Luka.
6. Hostick-Boakye, Sophie and Mandeep Hothi (2011), *Grow Your Own -How local authorities can support social enterprise*. The Young Foundation.
7. Dees J. Gregory (1998), *The Meaning of Social Entrepreneurship*. Original Draft.
8. Ekspertski tim projekta, (2006), "Kreiranje strategije razvoja lokalne samouprave u BiH od strane ključnih domaćih aktera" (2006), *Strategija razvoja lokalne samouprave u BiH*. GRAFID, Banja Luka.
9. European Commission (2010), *EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels. pristupljeno 10.02.2017. <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%0EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
10. European Parliament (2009), *European Parliament resolution of 19 February 2009 on Social Economy (2008/2250(INI))*. pristupljeno 10.02.2017. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2009-0062+0+DOC+PDF+V0//EN>
11. Europska komisija (2016), *Ukratko o strategiji Europa 2020*. pristupljeno 10.02.2017. [http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index\\_hr.htm](http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/index_hr.htm)
12. European Commission (2003), *The Contribution of Social Capital in the Social Economy to Local Economic Development in Western Europe*. pristupljeno 10.06.2017. [http://cordis.europa.eu/docs/publications/8260/82608021-6\\_en.pdf](http://cordis.europa.eu/docs/publications/8260/82608021-6_en.pdf)

13. Federalni zavod za programiranje razvoja (2016), *Socioekonomski pokazatelji po općinama u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2015. godini april*. Federalni zavod za programiranje razvoja, Sarajevo.
14. Fondacija MOZAIK (2017), *Početak*, pristupljeno 10.02.2017. [www.mozaik.ba](http://www.mozaik.ba)
15. Fondacija za socijalno uključivanje (2017), *Socijalno poduzetništvo*, pristupljeno 10.02.2017. <http://www.sif.ba/index.php?otvori=socijalno&prika-zi=sp>
16. Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (2012), *Izveštaj o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini*. SIPU International AB- TACSO kancelarija u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.
17. Golubović, Dragan (2015), *Pravni i institucionalni aspekti socijalnog preduzetništva: komparativni pregled i stanje u Bosni i Hercegovini*, TACSO BiH Office, Sarajevo.
18. Gawell, Malin., Pierre, Anne and Yvonne von Friedrichs (2014). *Societal Entrepreneurship – a Cross-Boundary Force for Regional and Local Development Cherished for Multiple Reasons*. Scandinavian Journal of Public Administration 18(4): 109-130.
19. Halilbašić, Muamer., Osmanković, Jasmina., Talić, Armin (2015). *Modeli socijalnog preduzetništva u BiH. YEP Working Papers*. YEP i Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo.
20. KOMA (2017), *Koalicija marginalizovanig grupa u BiH. Za društvo jednakih mogućnosti! Zašto nam treba socijalno poduzetništvo*. pristupljeno 10.02.2017. <http://koma.ba/>
21. Korosec, Ronnie L & Berman, Evan M. (2006), Municipal Support for Social Entrepreneurship. Public Administration Review, May | June 2006. pp.448-462.
22. Lakičević, Mira (2001), *Socijalni razvoj i planiranje*, Fakultet političkih nauka i „Čigoja štampa”, Beograd.
23. Lakičević, Mira, Gavrilović, Ana (2009), *Socijalni razvoj i planiranje*, Biblioteka UDŽBENICI, Banja Luka.
24. Martin , Roger L. & Sally Osberg (2009), *Socijalno poduzetništvo*, Autonomni centar – ACT, Čakovec.
25. Nezavisni biro za humanitarna pitanja (2009), *Analiza NVO sektora iz perspektive socijalnog uključivanja*. Nezavisni biro za humanitarna pitanja, Sarajevo.

26. Opći zakon o zadrugama, Službeni glasnik BiH, br. 18/03, br. 55/06
27. Općina Bihać (2014), *Strategija razvoja općine Bihać 2014-2023*. Općina Bihać, UNDP BiH, SDC, Bihać. pristupljeno 10.02.2017. <http://www.bihac.org/strategija/Strategija%20razvoja%20općine%20Bihac%202014-2023.pdf>
28. Općina Cazin (2011), *Strategija razvoja Općine Cazin 2011-2020*. Općina Cazin, UNDP BiH, SDC, Cazin, pristupljeno 10.02.2017. <http://www.sogfbih.ba/uploaded/Lokalni%20razvoj/Strategije/Strategija%20razvoja%20Cazin.pdf>
29. Općina Gračanica (2016), *Strategija razvoja općine Gračanica 2011-2020.- Revidirana Strategija lokalnog razvoja za period 2016-2020*, Općina Gračanica, UNDP BiH, SDC, Gračanica, pristupljeno 10.02.2017. [http://www.opcina-gracanica.ba/phocadownloadpap/Sluzba\\_za\\_poduzetnistvo05/rev\\_strategija\\_gracanica\\_20.06.2016.pdf](http://www.opcina-gracanica.ba/phocadownloadpap/Sluzba_za_poduzetnistvo05/rev_strategija_gracanica_20.06.2016.pdf)
30. Općina Jablanica, *Integralna strategija razvoja općine Jablanica 2014 – 2023*. Općina Jablanica, UNDP BiH, SDC, Jablanica, pristupljeno 10.02.2017. <http://www.jablanica.ba/ba/download-zona/strateski-dokumenti.html?download=60:strates%CC%8Cki-plan-opc%CC%81line-jablanica-2014-2023>
31. Općina Maglaj (2012), *Strategija razvoja općine Maglaj 2012-2020*. Općina Maglaj, UNDP BiH, SDC, Maglaj, pristupljeno 10.02.2017. <http://www.alv-rs.com/v1/media/djcatalog/Strategija%20razvoja%20Maglaj.pdf>
32. Općina Novi Grad Sarajevo (2014), *Strategija razvoja općine Novi Grad Sarajevo za period 2014. - 2020*. Općina Novi Grad Sarajevo, UNDP BiH, SDC, Sarajevo, pristupljeno 10.02.2017. [http://www.novigradsarajevo.ba/uploads/files/shares/strategija%20razvoja/STRATEGIJA\\_RAZVOJA\\_final.pdf](http://www.novigradsarajevo.ba/uploads/files/shares/strategija%20razvoja/STRATEGIJA_RAZVOJA_final.pdf)
33. Općina Odžak (2011), *Strategija integriranog lokalnog razvoja općine Odžak 2011-2020*, Općina Odžak, UNDP BiH, SDC, Odžak, pristupljeno 10.02.2017. <http://www.sogfbih.ba/uploaded/Lokalni%20razvoj/Strategije/Strategija%20razvoja%20Odžak.pdf>
34. Općina Orašje (2011), *Integrirana strategija lokalnog razvitka općine Orašje 2011. – 2020. godina*. Općina Orašje, UNDP BiH, SDC, Orašje, pristupljeno 10.02.2017. <http://www.sogfbih.ba/uploaded/Lokalni%20razvoj/Strategije/Strategija%20razvoja%20Orašje.pdf>
35. Općina Posušje (2014), *Strategija razvoja općine Posušje 2014-2023*. Općina Posušje, UNDP BiH, SDC, Posušje. pristupljeno 10.02.2017. <http://www.op->

- [cina-posusje.ba/wp-content/uploads/2017/03/strategija-razvoja-opcine-posusje-2014-2023.pdf](http://cina-posusje.ba/wp-content/uploads/2017/03/strategija-razvoja-opcine-posusje-2014-2023.pdf)
36. Općina Srebrenik (2010), *Strategija razvoja općine Srebrenik 2011-2020*. Općina Srebrenik, UNDP BiH, SDC, Srebrenik, pristupljeno 10.02.2017. [http://www.vladatk.kim.ba/Vlada/Novosti\\_2014/strategija/Strategija\\_razvoja\\_Opcine\\_Srebrenik\\_za\\_period\\_2011-2020.pdf](http://www.vladatk.kim.ba/Vlada/Novosti_2014/strategija/Strategija_razvoja_Opcine_Srebrenik_za_period_2011-2020.pdf)
  37. Općina Velika Kladuša (2013). *Strategija razvoja općine Velika Kladuša 2014-2023*, Općina Velika Kladuša, UNDP BiH, SDC, Velika Kladuša, pristupljeno 10.02.2017. [http://velika.kladusa.gov.ba/wp-content/uploads/2014/02/Strategija\\_razvoja\\_OVKL\\_2014-2023\\_10012014.pdf](http://velika.kladusa.gov.ba/wp-content/uploads/2014/02/Strategija_razvoja_OVKL_2014-2023_10012014.pdf)
  38. Općina Zenica, *Strategija razvoja Općine Zenica 2012-2022*. Općina Zenica, UNDP BiH, SDC, Zenica, pristupljeno 10.02.2017. [http://www.alvrs.com/v1/media/djcatalog/20131004\\_143946\\_Strategija%20razvoja%20Zenica.pdf](http://www.alvrs.com/v1/media/djcatalog/20131004_143946_Strategija%20razvoja%20Zenica.pdf)
  39. Osmanković, Jasmina., Pejanović, Mirko (2009), *Euroregije i Bosna i Hercegovina- drugo dopunjeno izdanje*. Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
  40. Papić, Žarko., Kovač, Zdenka-Marija., Kurtović Emir., Ninković-Papić, Ranka., Halepović Dubravka. (2015), *Zašto nam treba socijalno poduzetništvo u Bosni i Hercegovini?* Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Sarajevo. pristupljeno 10.02.2017. <http://koma.ba/wp-content/uploads/2016/06/PBZa%C5%A1to-nam-treba-socijalno-poduzetni%C5%A1tvo-u-Bosni-i-Hercegovini.pdf>
  41. Pejanović, Mirko, Elmir Sadiković, (2012), *Lokalna i regionalna samouprava u Bosni i Hercegovini*, TKD Šahinpašić, Sarajevo;Zagreb.
  42. Petreski, Blagica and Despina Petreska (2015), *The Case Study Of "Krushevo Women" as a Model of Social Entrepreneurship*. Finance Think - Economic Research & Policy Institute.
  43. Perčin, Milena (2011), *Socijalno poduzetništvo – za dobrobit čovječanstva*. Organizacija za građanske inicijative, Grafika d.o.o. Osijek.
  44. Popović, Dragan (2012), "Proces socijalnog uključivanja u Bosni i Hercegovini u kontekstu evropskih integracija", u: Šarčević, Edin ur. *Sistem socijalne zaštite BiH i regija*, 115-146. Fondacija Centar za javno pravo, Sarajevo. pristupljeno 10.02.2017. [http://rightsforall.ba/bs/wp-content/uploads/sites/5/2016/11/2sistem\\_socijalne\\_zastite\\_bih\\_i\\_regija\\_2012.pdf](http://rightsforall.ba/bs/wp-content/uploads/sites/5/2016/11/2sistem_socijalne_zastite_bih_i_regija_2012.pdf)
  45. Popoviciu, Ioan & Salomea A. Popoviciu (2011), *Social Entrepreneurship, Social Enterprise and the Principles of a Community Of Practice*. Revista De Cercetare Si Interventie Social| - volumul 33/2011. pp. 44-55.

46. Samuelson, Paul A., Nordhaus, William, D (2007), *Ekonomija- XVIII izdanje*, MATE d.o.o Zagreb.
47. Sebea, P. Mihai (2013). *Innovative Ways of Financing Social Entrepreneurship*. Romanian Economic and Business Review – Special issue 2013. pp. 444-453.
48. Tsuchiya, Ryuichiro (2007). *Community Organizations, Neighborhood Interactions, and Entrepreneurial Social Capital: Effects on Female Self-Employment Earning*. Hitotubashi University- Discussion Paper #2007-04.
49. Tweelvetrees, A. (2008). *Planning for effective community work*. In Community work, Hampshire: Palgrave Macmillan.
50. UNDP (2012), *Program održivog razvoja do 2030. godine*. pristupljeno 10.02.2017. [http://www.ba.undp.org/content/bosnia\\_and\\_herzegovina/bs/home/post-2015/sdg-overview/](http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/post-2015/sdg-overview/)
51. Uspon (2017), Uspon d.o.o. (zaštitna radionica), pristupljeno 10.02.2017. [www.uspon.ba](http://www.uspon.ba)
52. UNDP BiH (2017), *Projekat integriranog lokalnog razvoja (ILDLP)*, pristupljeno 10.02.2017. [http://www.ba.undp.org/content/bosnia\\_and\\_herzegovina/bs/home/operations/projects/poverty\\_reduction/projekat-integriranog-lokalnog-razvoja-ildp/](http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/operations/projects/poverty_reduction/projekat-integriranog-lokalnog-razvoja-ildp/)
53. UNDP BiH (2008), *Usaglašeni koncept vodećih principa i standardiziranog pristupa planiranju lokalnog razvoja u Bosni i Hercegovini (BiH)*. UNDP BiH. Sarajevo.
54. UNDP BiH, EDA (2011), *Upravljanje lokalnim razvojem u jedinicama lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini - Izvještaj o sprovedenom akcionom istraživanju, septembar-oktobar 2010*. UNDP BiH, EDA., Sarajevo.
55. UNDP BiH, SDC (2008), *ŠTA JE ZAPRAVO ILDP?*. UNDP BiH, SDC., Sarajevo.
56. UNDP BiH, SDC (2009), *Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja - MiPRO - Prvi, teorijski dio*. UNDP BiH, SDC. Sarajevo.
57. UNDP BiH, SDC (2011a), *Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja - MiPRO - drugi, praktični dio –Drugo izdanje*. UNDP BiH, SDC. Sarajevo.
58. UNDP BiH, SDC (2011b), *Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja - MiPRO - Prvi, teorijski dio –Ponovljeno izdanje*. UNDP BiH, SDC. Sarajevo.



59. UNICEF Bosna i Hercegovina. *Priručnik o lokalnom modelu socijalne zaštite i inkluzije- od planiranja do realizacije socijalne zaštite i inkluzije na lokalnom nivou. Dobra knjiga d.o.o. Sarajevo.* pristupljeno 10.02.2017. [https://www.unicef.org/bih/ba/SZI\\_manual\\_-web2.pdf](https://www.unicef.org/bih/ba/SZI_manual_-web2.pdf)
60. USAID, KOMA, FSU U BiH, IBHI (2015), *Nivo razvijenosti socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini – glavni akteri i zakonski okvir- analiza.* USAID, KOMA, FSU U BiH, IBHI. Sarajevo.
61. UNICEF (2007). *Adolescents and Civil Engagement: Social Entrepreneurship and Young People.* United Nations Children’s Fund (UNICEF), New York, 2007.
62. Vijeće ministara BiH (2015), *Strategija socijalnog uključivanja BiH, Vijeće ministara BiH, Sarajevo.*
63. Vilogorac, Esad (2002), *Uvod u ekonomiju,* Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta.
64. Vidović, Davorka (2012). *Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj,* Doktorski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
65. Vlada FBiH (2008), *Strategija zapošljavanja Federacije Bosne i Hercegovine (2009-2013).* Vlada FBiH, Sarajevo. pristupljeno 10.02.2017. <http://fmrsp.gov.ba/s/images/stories/Strategija%20zaposljavanja%20FBiH%20Ministarstvo.pdf>
66. Vlada FBiH (2015-2018), *Program rada vlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2015-2018. godina,* Vlada FBiH, Sarajevo.
67. Vlada FBiH (2016-2021), *Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016-2021),* Sarajevo.
68. Whitman, J. (2010), “The Social Entrepreneurship Model: Past, Present, and Future” Worcester Polytechnic Institute, Venture Forum.
69. Zakon o fondu i finansiranju zaštite životne sredine, Službeni glasnik RS-a, br 3/11.
70. Zakon o fondu za zaštitu okoliša, Službene novine FBiH, br. 3/03.
71. Zakon o igrama na sreću FBiH, Službene novine FBiH, br. 1/02, 40/10.
72. Zakon o igrama na sreću RS-a, Službeni glasnik, br. 7/10.
73. Zakon o javnim preduzećima FBiH, br. 8/05., 22/09.
74. Zakon o javnim preduzećima RS-a, Službeni glasnik, br. 75/04.
75. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida, Službeni glasnik RS-a br.59/09- prečišćeni tekst).
76. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom, Službene novine FBiH br 2/10).



77. Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo (2015), *Socijalno poduzetništvo u Kantonu Sarajevo*. Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, Sarajevo.
78. Zrilić, Nataša., Širola, Davor (2014), "Socijalno poduzetništvo – nova mogućnost zapošljavanja mladih u Hrvatskoj", *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, Vol. 2. No. 1, pp. 59-76.

## **SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN FUNCTIONING OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF LOCAL COMMUNITIES OF THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

### **Summary**

The aim of the article is to explore the role and importance of social entrepreneurship, and to analyze theoretical and practical aspects of social entrepreneurship in the function of achieving social and economic development of local communities. Social entrepreneurship in Bosnia and Herzegovina is a contemporary challenge with highly fragmented forms of business practices and underutilized opportunities. The perspective of social entrepreneurship is reflected in the fact that it is an integral part of the unavoidable reforms in Bosnia and Herzegovina. There is no doubt that the resolution and prevention of the social needs and social problems of members of local communities depends on the effects of the economic development of local communities. The results in practice have shown that the failure to dedicate more attention to social development, during the process of planning of the development in the local community, has an extremely negative repercussion on the quality of local development. On the other hand, the development of the local community implies active community. The participation of community members in activities that contribute to community development directly, or indirectly, largely depends on their willingness to be active participants in the development of their local communities. In this context, social entrepreneurship, as a recently recognized phenomenon in our country, represents an essential instrument for motivation of the citizens to be more active, as well as an instrument for achieving social and economic development, through which is possible to mitigate economic disproportion, poverty and social exclusion. Social entrepreneurship emphasizes the unavoidable interconnection between social and economic development through which economic and social value are realized.

Adresa autora

Authors' address

Ehlimana Spahić

Nedreta Šerić

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

ehlimana.spahic@fpn.unsa.ba

nedreta.seric@fpn.unsa.ba